

Det Danske Missionsselskabs historie 1821-1985, bind 1 og 2
Harald Nielsen
Danmission, 2019

Anmeldt af Mogens S. Mogensen

Harald Niensens tobindsværk, *Det Danske Missionsselskabs historie 1821-1985*, er et meget vægtigt værk. Ikke kun fordi de to bøger med i alt 637 s. vejer over 2 kg., men især fordi der er tale om et særdeles grundigt videnskabeligt værk, der giver læserne et unikt indblik i dansk missionshistorie.

I første bind, der har overskriften ”Frygt ikke! Tro kun!”, behandles tiden frem til første verdenskrig. Og i andet bind, der har overskriften, ”Mission i en forandret verden” følger vi udviklingen frem til 1985, dvs. frem til den tid, hvor forfatteren selv begynder at spille en rolle i Det Danske Missionsselskab (DMS).

Harald Nielsen var generalsekretær i DMS fra 1996 til 2000, og i det første år af Danmission, der opstod som en fusion af DMS og Santalmissionen, hvorefter han fortsatte som leder af Danmissions dialogarbejde i forhold til muslimer i en årrække. Han har et indgående kendskab til DMS, i det han i hele sit voksne liv har været engageret i selskabet. Dertil kommer, at han som en meget kompetent kirkehistoriker har udforsket selskabets historie. Først i, hvad han kalder fire pilotstudier om selskabets islamhistorie, om DMS og Tranquebar og to biografier af hhv. Erik W. Nielsen og Bone Falck Rønne. Ingen var derfor bedre rustet end ham til at skrive DMS's historie som optakt til selskabets 200 års jubilæum.

Man mærker tydeligt, at forfatteren har været dybt nede i DMS's arkiv i Rigsarkivet og i en række andre arkiver, ligesom han har benyttet sig af en lang række trykte kilder, og det udførlige noteapparat giver læseren mulighed for at dykke ned i kilderne og i øvrigt få uddybende oplysninger om personer og begivenheder. Det er en fornøjelse at læse bogen, også fordi den er forsynet med talrige billeder fra hele perioden fra Danmissions digitaliserede fotoarkiv. Bogen er desuden udstyret med bilag om DMS's formænd, bestyrelsesmedlemmer, redaktører af Dansk Missionsblad og forstandere for DMS's missionsskole. Desuden er der et bilag med selskabets love fra hhv. 1821 og 1837.

For enhver med interesse for dansk mission er bogen en guldgrube af informationer, beskrivelser, analyser og vurderinger. Der er ikke tale om nogen glorificering af missionsselskabet, dets ledelse, medarbejdere eller missionærer; ikke kun succeser og fremskridt beskrives, men også problemer, konflikter og magtkampe. I midten af det 20. århundrede voksede den forståelse frem, også i DMS, at al mission dybest set er Guds mission (*missio Dei*), men deltagelsen Guds mission var naturligvis præget af menneskers tro og tvivl, bedrifter og skrøbeligheder. Det er en meget ærlig historie,

Harald Nielsen har skrevet om det selskab, som han helt åbenlyst har en meget stor kærlighed til.

Bind 1 indledes med orden, som tilskrives Johannes V. Jensen: ”Kun den, der har historien som last, har ballast ind i fremtiden.” Her i Harald Niensens vægtige og prægtige værk er der historisk ballast at hente, for dem som er optaget af missionens fremtid.

I indledningen til bd. 1 skriver forfatteren, at ”Undersøgelsen ligger i krydsfeltet mellem kirkehistorie og missionshistorie. Det er min påstand, at det ikke giver mening isoleret at tale om missionshistorie, da der kun findes én historie, den store historie, hvori såvel kirkehistorien som missionshistorien er indfældet”. Det bekræftes til fulde, når man læser bøgerne, hvor netop samspillet mellem missionen og missionselskabet på den ene side og kirke, kirkelige bevægelser og teologi på den anden side er et meget spændende gennemgående tema.

Under den lutherske ortodoksi, der fulgte reformationstiden, var kongen som kirkens overhoved alene optaget af landets borgere og deres oplæring i den kristelige tro. Derfor var der ikke fokus på mission, og så alligevel. Da der var borgere i kongens rige, der ikke var kristne, så var det kongens ansvar, at de også blev oplært i den kristne tro, bl.a. i Tranquebar i Indien. Derfor begyndte den danske – og i det hele taget den lutherske – mission i Indien i 1705, og Indien kom også til at spille en helt afgørende rolle i DMS's udvikling. I 1722 sendte kongen Hans Egede til Grønland med samme opdrag og få år fik de pietistiske herrnhuter lov til at sende missionærer til Grønland.

Sognepræst Bone Falck Rønne, der grundlagde DMS i 1821, var præget af pietismen. Det er værd at bemærke, at Falck Rønnes motivation for mission er ”hedningenes” åndelige såvel som timelige nød, lige som han heller ikke skelnede principielt mellem mission i Danmark og hedningemissionen. I dette missionssyn, der ser mission og diakoni som to sider af samme sag, ses inspirationen fra pietismen.

Falck Rønne og ledelsen af DMS i de første årtier var af den opfattelse, at målet måtte være – trods skepsis fra kirkelige myndigheders side – at gøre missionen til hele kirkens sag. En holdning, som bestyrelsen, der ikke ønskede at bidrage til at sætte skel i menigheden, så længe det var muligt for dem holdt fast i i mødet med den fremvokskende indremissionske vækkelsesbevægelse.

DMS's forhold til grundtvigianismen er meget interessant, sådan som det grundigt analyseres af Harald Nielsen. På den ene side mente Grundtvig ikke, at tiden endnu var moden til, at den danske kirke engagerede sig i hedningemission, fordi kristendommen ikke var levende i Danmark. På den anden side var der en række grundtvigianere, bl.a. brødrene Fenger, som engagerede sig i missionsagen og i ledelsen af DMS, idet de ikke var enige med Grundtvig i hans kritik af den moderne missionsbevægelse.

I 1861 afløstes grundtvigianeren J. E. Fenger som formand af Chr. H. Kalkar, der med sit engagement i Evangelisk Alliance og sine internationale forbindelser repræsenterede en mere økumenisk orienteret kristendom og en forståelse af at ”mission er vor kirkes dyrebareste anliggende i dag”.

Efterhånden som Indre Mission voksede i styrke, og vækkelsesbevægelsen kom til at udgøre en stor del af DMS's bagland, voksede også modstanden mod den bredkirkelige linje, som bl.a. Kalkar repræsenterede. Opfattelsen hos Indre Missions leder Vilhelm Beck, der blev valgt ind i DMS's bestyrelse, var, at missionen skulle udgå fra "den levende menighed", forstået som vækkelsens folk. Konflikten førte til, at Indre Mission i 1898 i praksis overtog magten i DMS, og Indre Missions dominans fortsatte i hele mellemkrigstiden. Det indebar også en understregning af en klar arbejdsdeling mellem Indre Mission, der tog sig af missionen i Danmark, og DMS, der tog sig af hedningemissionen.

DMS's stærke fremgang i de første årtier af det 20. århundrede, havde været nært knyttet til Indre Missions fremgang, men Indre Missions stagnation i 1950'erne indebar også til en stagnation for DMS. Det førte til, at DMS efterhånden begyndte at anlægge en mere bred folkekirkelig linje. Harald Nielsen vurderer, at det intime samarbejde, som var blevet etableret mellem Indre Mission og DMS i slutningen af det 19. århundrede, kom til en afslutning omkring 1979, da DMS tog initiativ til et samarbejde om mission i Danmark, ikke blot blandt muslimer, men også blandt nyreligiøse og sekulariserede. At DMS i første omgang kun lykkedes med at få etableret et arbejde blandt muslimer, ændrer ikke på, at arbejdsdelingen mellem Indre Mission og DMS var brudt.

DMS begyndte allerede i mellemkrigstiden – og fortsatte med større styrke i efterkrigstiden – at orientere sig efter internationale missionstendenser og herunder også af den missionsteologiske udvikling, som fandt sted i økumeniske kredse. Det indebar bl.a. en større fokusering på missionens sociale dimensioner (bl.a. Danida-støttede u-landsprojekter) og på religionsteologi i mødet med andre religioner. Også disse udviklingstendenser så Indre Mission på med stor skepsis.

Det er tankevækkende, at debatten om religionsdialogens og udviklingsprojekternes plads i selskabet er fortsat helt frem til i dag, hvor DMS er blevet til Danmission. Det er også værd at notere sig, at missionsselskabernes fælles bestræbelserne på at engagere den brede folkekirke i deres missionsarbejde stadig pågår og endnu lang fra er lykkedes. Samtidig kan det konstateres, at tanken om, at folkekirken må være i mission – måske især forstået som mission i lokalområdet – er begyndt at udbredelse i folkekirkelige kredse.

De forskellige kirkelige strømninger gennem de sidste 200 år har sat sit forskellige præg på DMS. Det gælder pietismen, grundtvigianismen, Indre Mission og økumeniske bevægelser. Der har været forskellige holdninger til missionens forankring, enten i 'den levende menigheds' missionshuse eller i den brede folkekirke. Harald Nielsen viser i sin DMS-historie, hvordan missionstanken er blevet inkultureret på forskellig vis – og dermed også fortolket forskelligt – i forskellige kirkelige traditioner igennem de sidste 200 års danske kirkehistorie. Trods alle de interne debatter og også kampe og konflikter har der sandsynligvis gennem alle årene været en fælles forståelse af – med Kalkars ord for 160 år siden – at "mission er vor kirkes dyrebareste anliggende".

Mens jeg har læst Harald Niensens DMS-historie har det slået mig, at der nok var afgørende forskelle i forhold til mission i dag, men at mange af de temaer, som der blev arbejdet med i den danske missions første århundrede, er de samme temaer, som dansk mission også arbejder med i dag. Her skal jeg blot trække de vigtigste frem.

Missionsforståelse: For DMS's stifter Bone Falck Rønne, var der i 1821 ingen tvivl: Mission handlede både om at møde den åndelige nød (gennem forkyndelse) og den timelige nød (gennem diakoni). For ham var mission og diakoni to sider af samme sag. Dermed var spørgsmålet ikke én gang for alle afgjort i DMS, da der senere blev argumenteret for, at den egentlige mission alene var forkyndelsen. Mens de fleste danske missionselskaber i årtier har været enige om en sådan bred definition af mission, så dukker den snævrere opfattelse af kirkens opgave i verden op også i disse år. Det gælder i, hvad man kunne kalde, ny-missionske kredse, fx blandt Tidehvervs-præster, som glædeligvis er begyndt at interessere sig for mission. Her giver man undertiden udtryk for, at kirkens opgave kun er at forkynde evangeliet til frelse for sjælene.

Forholdet mellem forkyndelse og diakoni: Dette spørgsmål dukkede for alvor op, da DMS påbegyndte en egentlig lægemission i Indien. Lægmissionæren Chr. Frimodt Møller var af den opfattelse, at helbredelsen af de syge ikke havde det formål at få folk i tale. "Jesu Kærligheds Gerning til Mennesker skal ydes ubetinget og uden aandelig Tvang til for modtagen Hjælp at yde Ørenlyd til Ordet". Frederik Schepelern, der var præst ved Aarhus Domkirke, derimod var af den opfattelse, at lægemission måtte ansues som et hjælpemiddel til Ordets forkyndelse ved bl.a. at nedbryde den mistænksomhed, som missionærerne ofte blev mødt med (Bind 1, s. 294f). Denne diskussion er endnu ikke helt forstummet i missionskredse i dag. I nogle evangelikale kredse kan man stadig støde på den opfattelse, at diakoniens formål primært er at gøde jorden for forkyndelsen af evangeliet. Men hvis diakonien ikke kan reduceres til et middel for forkyndelsen, hvad er så forbindelsen mellem dem. I dag vil mange nok sige det på den måde, at det vi er (som gudstjenestefejrende fællesskab), det vi gør (som diakoni og næstekærlighed) og det vi siger (forkyndelse og undervisning) alt sammen er et vidnesbyrd om evangeliet.

Kultur og kristendom: Forholdet mellem kristendom og kultur var også et vigtigt spørgsmål i de første 100 år af Danmissions historie. Det traditionelle missionssyn, som DMS arbejdede ud fra, kunne man kalde 'kopieringsmetoden', og indebar, at missionærerne i Indien og Kina skulle søge at kopiere den kirke, som de kendte fra Danmark og dermed bryde med folkets kultur, folkeliv og religiøse liv, da det var hedenskab, som skulle bekæmpes. Allerede i 1870 begyndte en af missionærerne i Indien Edw. Løventhal imidlertid at kritisere denne metode. Han citerede en kristen inder for at sige:

Jeg protesterer på det kraftigste mod den tendens, som er almindelig hos de indfødte, at afklæde sig deres nationale karakter, saa snart de bliver omvendte til Kristendommen. Jeg beder dem ikke om at sammenblende Kristendommens Aand

med den vestlige Civilisation. Lad dem følge den store Mesters Eksempel, som idet han beredede en tro, der skulde gjælde for hele Menneskeheden, ikke skammede sig ved at leve og dø som en simpel Asiat (Bind 1, s. 283).

Selvom termerne ikke var opfundet på dette tidspunkt, handlede det faktisk om inkulturation eller kontekstualisering, et tema, som for alvor er kommet på missionens dagsorden også i danske missionselskaber i de senere årtier.

Mission ude og hjemme: DMS blev stiftet som et ydre missionselskab. I DMS's første love fra 1821 står der, at selskabets formål er "at virke til Christendommens Udbredelse blandt vilde og barbariske Folkeslægter", og i lovene fra 1837 modificeres sprogbrugen, så der tales om "de folkeslag, hos hvilke evangeliet endnu ikke er forkyndt" (Bind 2 s. 283ff). Men egentlig skelnede Falck Rønne ikke mellem mission i Danmark og 'hedningemission'. Det var for ham samme sag. Om mission kun er noget, som foregår i Afrika og Asien, blandt mennesker, der ikke er kristne, eller om mission dybest set er noget kirken er kaldet til at engagere sig i overalt, er et spørgsmål, som i de senere år er blevet stærkt debatteret i folkekirken. Spørgsmålet dengang var, lige som spørgsmålet også har været i nyere tid, nemlig om (ydre missions-)selskaberne kun har en missionsopgave uden for landets grænser, eller om de også har en opgave her i landet. Det spørgsmål er blevet langt mere påtrængende i de seneste år, hvor de danske samfund har udviklet sig til at multireligiøst samfund.

Kirke og mission: Det var Falck Rønnes vision, at mission skulle være hele kirkenes sag, og at DMS skulle blive hele folkekirkenes redskab til mission. Den samme linje fulgte C. A. H. Kalkar som formand fra 1861-73: for ham skulle missionen være et udtryk for hele folkekirkenes indsats. Men efterhånden som Indre Mission fik mere indflydelse og til sidst overtog magten i DMS's bestyrelse, blev forståelsen den, at mission kun var de vakte (missionske) kristnes sag. I dag, hvor Indre Mission og det traditionelle kredsarbejde, der i årtier var ryggraden i de fleste missionselskabers arbejde, står langt svagere, arbejdes der igen på, at gøre mission til hele folkekirkenes sag og forankre den i menighederne. Det sker bl.a. gennem "Folkekirkenes Mission", som blev stiftet som et samarbejdsorgan for folkekirkelige missionselskaber, og som nu er blevet en del af Folkekirkenes Mellemkirkelige Råd. Her siges det af formålet er "at fremme og styrke folkekirkenes forståelse for og engagement i mission og religionsmøde lokalt og globalt. Folkekirkenes Mission arbejder for, at mission bliver en naturlig del af folkekirkenes liv i sogne, provstier og stifter."

Vilkårene for mission i det 19. århundrede var meget anderledes, end de er i dag, men ikke desto mindre diskuterede man den gang missionstemaer, som vi endnu ikke er blevet færdige med at forholde os til i dag. Alene af den grund er det udbytterigt at læse Harald Niensens DMS-historie, alle dens øvrige kvaliteter ufortalt.